

Z. 655; *The Queen's dolour*, Z. 670; *C-dúr induló*, Z. 687) megszólaltatását a rövid terjedelemből illő egyszerűség, könnyedség, játékoság jellemezte. A ritmus állandó lélegeztetése, az apró nekilendülések, alig észrevehető lassítások finom rendszere jótékonyan élővé és szabálytalanúvá tette a kis darabokat, amelyek nélkül talán túlságosan is köznapiak tűnnének. Ugyanilyen fontosnak hatottak a díszítések, amelyek felöltöztették a vázszerű zenét, eltakarva a harmóniamenetek és a dallamok csupaszságát. Derű, energia, kedély és melankólia váltakozott a darabok előadásában – néha még egyetlen négysoros művecske keretén belül is.

Befejezésül ismét léptékváltás: apró zenebonbonok után négy nagyformátumú tétel. Brahms fiatalkori *Négy balladája* (op. 10) hátterében ott a Herder gyűjteményéből (*Stimmen der Völker in ihren*

Liedern) megismert skót balladák élménye, ez magyarázza a jellegzetes északias zordságot, amely Fülel Balázs előadásában is a zene hatásmechanizmusának fontos elemeként funkcionált. A zongoraművész költői produkciója érzékeltette a tételek súlyát, a legtöbbször tömör, tömbszerű hangzás erejét, a zenéből áradó sejtelmességet és – olykor lírával ellenpontozott – tragikumot, a zárkózottságot, amely a fiatal Brahmsot ebben a ciklusában különlegesen koraérett komponistának mutatja, egészen a kései művek hangjáig mutatva előre. Ráadásként Bartók *Improvizációk magyar parasztdalokra* című sorozatának két utolsó tétele és a *Gyermekeknek* című gyűjtemény egy darabja zárta az estét.

Fülel Balázs zongoraestje. Bartók Béla Emlékház, 2025. október 18.

116

Pető Iván

A kerületek Budapestje

Kinek-kinek más jut az eszébe, ha csak a címét látja ennek a méretes könyvnek: *23 – Nagy budapesti kerülethatározó*. Van, aki először talán a kötőjelet hiányolja, hiszen hosszú ideig a mai peremkerületekkel 1950-től kiegészülő várost nevezték Nagy-Budapestnek, hogy megkülönböztessék a megelőző közel nyolcvan évig, Pest, Buda és Óbuda 1873-as egyesítésétől létező Budapesttől. Itt azonban a *nagy* jelző nem a város, hanem

a könyv méretére utal. Lehetnek olyanok is, akik első ránézésre azt hiszik, a kötetből megtudják az egy-egy kerülethez tartozás vagy a kerületté válás kritériumait. A mű tételiesen nem foglalkozik ilyesmivel, de az kitűnik, a valamiféle méreten és a szintén nem megjelölt lakosságszámon kívül nincs ilyen norma. Amikor 1950-től hét megyei jogú várost és 16 nagyközséget csatoltak az addigi Budapesthez, másként is meg-

húzhatták volna a kerülethatárokat, ahogy például az Újlipótvárost ekkor tették át az V.-től a XIII. kerülethez, vagy a II. kerülethez tartozó Vízivárost az I.-höz. A határok az utcahálózat miatt bárhol meghúzhatók, viszont, hasonlóan az országhatárokhoz, ahol adódna, sokszor ott sem igazodnak a természeti képződményekhez. Például a Népszigeten két kerület osztozik, miként a Gelért- vagy a Sas-hegyen is.

Nem mellékesen, a lokalitás az emberek jelentős része számára ma is inkább kötődik az egykor önálló településekhez, olykor a valamilyen alapon elkülöníthető kisebb területekhez, mint a kerületekhez. Ha valakit megkérdezzük lakóhelyéről, a válasz többnyire Rákoskeresztúr, Cinkota, Rákos- vagy Újpalota stb., illetve Újlipótváros, Sasad, Gazdagrét, Adyliget... Az ilyen lokalitást jelzi, hogy a nagyközség Soroksár, amely 1950-től Pestszentimrével együtt Budapest XX. kerülete lett, 1994-ben népszavazással XXIII. kerületként önállósodott.

Bár a *Kerülethatározó* külleme alapján nem néz ki városi közigazgatási szakkönyvnek, ettől még lehet, hogy a címről valaki Budapest igazgatási struktúrájára asszociál. A milliós nagyvárosok, fővárosok igazgatására sokféle megoldás létezik a világban. Van, ahol a város egészéért felelős (fő)polgármester jogosítványai különösen erősek, az egyes városrészek, kerületek közigazgatása leginkább csak előljárásnak nevezhető, ügyintéző hivatal. És van, ahol, mint Budapesten, a városrészek élén álló polgármesterek és a város egészét megjelenítő főpolgármester között erősen megosztott a döntési, gazdálkodási kompeten-

cia. Nyilvánvalóan nincs tökéletes megoldás, minden változatnak léteznek előnyei és hátrányai, de a stabil és kiszámítható keretek egy idő után konszolidálják az intézményes együttműködést, a részegységek és az egész közötti kompromisszumok megtalálásának technikáját. Minden változatnál döntő tényező azonban az ország élén álló központi kormányzat szándéka, egyrészt azért, mert a fővárosnak (nagyvárosnak) és egyes intézményeinek szerepe messze túlnyúlik a városon, másrészt azért, mert sok tekintetben a központi kormánytól függ, milyen források állnak rendelkezésre. Nem elmélyedve a témában: akit érdekel az önkormányzatiság, a főváros és kerületeinek működése, az tudja, hogy az utolsó tizenöt év magyarországi berendezkedése meghatározó ügyekben radikálisan csökkentette az önkormányzatok hatáskörét: a lokalitás szempontjából fontos intézményeket vontak központi irányítás alá, és még ennél is jóval nagyobb mértékben terelték el a korábban üzemszerűen helyben keletkező bevételeket. Kis kitérő: a minap (október 10-én) Orbán Viktor, egy szokásos, interjúnak álcázott szövegében, azt bírta mondani, hogy ő az alacsony adók híve, szemben áll a társadalommérnökösökkel, melynek során a magas adók révén keletkezett bevételeket egy elgondolt igazságosság szempontjai alapján osztják újra. (A társadalommérnök kifejezés egyébként a Soros György által tisztelt tanárától, Karl Popper-től származik, aki fontosnak tartotta differenciálni, hogy miben szabad és érdemes és miben nem ez a tevékenység.) Orbán szövege természetesen velejéig hazug. Magyarországon

bizonyos – elsősorban a vállalkozásokat segítő – adók valóban alacsonyok, más adók, így a lakosság kisebb jövedelmű részét különösen hátrányosan érintő fogyasztási adók viszont kiugróan magasak. Látszólag alkalmi címen további igen jelentős különadókat vet ki a kormány, egyebek között – és ez indokolja itt mindennek az említését – az önkormányzatokat úgynevezett szolidaritási adókkal terhelik, ami helyenként már a működőképességüket is veszélyezteti. A másik oldalon, igaz, nem holmi igazságossági szempontok alapján, az adókból származó jövedelmeket Orbánék újraosztják, vagyis társadalommérnökösködnek. Miből, ha nem az adóbevételekből épültek a stadionok, innen támogatják, olykor a költségek negyedének arányáig, a külföldi ipari beruházásokat, köztük az akkumulátorgyárakat. Természetesen társadalommérnökség adóbevételekből az Országház környékét átépítő Steindl Imre-program, miként a várat átépítő Nemzeti Hauszmann-terv vagy a Liget Budapest Projekt is, úgy, hogy ezekbe nincs beleszólása sem a fővárosnak, sem az érintett kerületeknek. Hasonló a helyzet a kormányzati hatáskörben, alkalmi döntésekkel az általános szabályok alól kivont más fővárosi beruházásokkal is, köztük emlékművek, köztéri szobrok felállításával. Az jelképesnek is mondható, hogy az ilyen döntések nyomán három meghatározó fővárosi múzeum, az Iparművészeti, a Közlekedési és a Hadtörténeti működése belátható határidő nélkül hosszabb ideje szünetel.

A *Kerülethatározó* azonban szisztematikusan nem foglalkozik a jelzett témákkal, mert eleve más a szán-

déka. A közel tizenöt éves *We Love Budapest* honlap (welovebudapest.com), amelyből a könyv „kinőtt”, ars poeticája szerint „azon dolgozik, hogy bemutassa, felkutassa és szórakoztató módon a nagyközönség elé tárja Budapest ismert és ismeretlen értékeit, a múlt és a jelen kuriózumait”. A *Kerülethatározó*val a *We Love* hat szerzőjének szándéka, hogy az idézettek megfelelő hangvétellel – ahogy írják – az elmúlt évek munkájának esszenciájával, egy igényesen kivitelezett, a szó jó értelmében populáris, messze nem teljességre törekvő ismertetéssel mutassák be a főváros 23 kerületét.

A *Kerülethatározó* a maga választotta keretek között következetes szerkesztésű, nem érzékelhető például, hogy az írások hat szerzőtől származnak. A kötet tudatosan egyenetlen, hiszen a látványosságokkal bőven ellátott belső kerületek és a pár évtizede még falusias városrészek nagyjából azonos terjedelmet kapnak. Mindez azt is jelenti, hogy sok az esetlegesség, az egyik kerülettel kapcsolatban felbukkanó érdekességhez hasonló jellegűek máshol nem kerülnek szóba. Az egyes kerületeknek szentelt 30-35 oldalból mindig jelentős rész jut a történelemnek, részben a régmúltba nyúlónak, részben a mai közigazgatási egységek közvetlen előzményeit érintőnek. Bár teret kap az épített örökség, a könyv útikalauznak nem nevezhető, a szerzők sem annak szánják. A szempont inkább az érdekesség, az ilyesmiket, kerületenként hat-nyolc darabot *Látnivalók és fontos helyek* címmel, egy vázlatos térképpel kiegészítve mutatják be. A mű annyiban is eltér az útikönyvektől, hogy nem foglalkozik az em-

legetett objektumok megközelítési lehetőségeivel sem. Ugyanakkor a színes fotók és a kedves, idilli hangulatú rajzok, a színes oldalak, a sokféle kiemelés mégis talán az útikönyvek, legfeljebb a magazinok formátumához hasonlít, és a szöveg is azon a szinten marad, amely egy néhány napig a várossal ismerkedő, érdeklődőbb utazó igényeinek megfelel. (A nagyvonalú tördelés és a színes oldalak hatását ugyanakkor sajnos nagyban rontja, hogy a háttér és a betűszínek összeolvadása miatt a szövegkiemelések sok helyen igen nehezen olvashatók.)

Nem tartozik a recenzió „hatáskörébe”, de érdekes lenne tudni, hogy ki veszi meg a kötetet. Azok egy része, akik online szívesen olvasnak érdekességeket Budapestről, illetve mások, tervezik-e a polcukról leemelve, rendszeresen lapozgatni az olcsónak nem nevezhető, enciklopédia méretű, kemény kötésű 750 oldalas, tehát komoly súlyú, vállaltan nem szisztematikus kiadványt, innen kívánnak-e megtudni valamit a 23 kerületről – miközben online lényegében minden ismeret elérhető?

Ha valaki eljut odáig, hogy lapozgatja a könyvet, természetesen számos olyan érdekességről olvashat, ami felkelti kíváncsiságát. Elképzelhető, hogy lesz, akinek kedve támad megismerni például azokat a peremkerületeket, ahova – ahogy a szerzők írják – csak az jut el, akinek ott akad dolga. Lehetnek olyan érdeklődők, akik a könyvből fedezik fel, hogy a mai Budapest területén hol mindenhol voltak jelentős szőlők, egészen a 19. századi peronoszpórávészig, hogyan kapcsolódott össze a város építőanyag-szükséglete a mai X. kerületi és a budafoki kő-

bányászattal, mindez a pincék révén a borászattal, majd Kőbányán a bor helyébe lépő sör-, illetve Budafokon a pezsgógyártással. Bár éppen a köztes műfaj miatt a megnevezett érdekességeknél sok az esetlegesség, az olvasónak támadhat ingerenciája, hogy alaposabban utánajárjon valaminek, amit a kötet nem tár fel következetesen. Például érdeklődni kezdhet a fővárosi tavak iránt (a legnagyobbról, a XVI. kerületi, közelebbről a cinkotai Naplás-tóról esik szó bővebben). Elképzelhető, hogy valaki e kiadványból figyel fel a különböző kerületekben felbukkanó, eltérő időszakban épült, építészeti mintának szánt telepekre vagy a panelházakat évtizedekkel megelőző más telepszerű városrészekre, köztük a gyárak, vállalatok által épített munkáslakásokra vagy a sok kerületben létező tisztviselőtelepre, amelyek egy részét említi a könyv, más részét nem. Talán lesznek, akik éppen itt találják meg a magyarázatot, hogy a XIII., a XIV. és a XV. kerülettel határos Újpest miért lett 1950-ben IV. kerület? (Mert ekkor az addigi IV. és V. kerületet, a Belvárost és a Lipótvárost összevonták, és így „felszabadult” a IV. sorszám.) Fura aktualitása van annak a könyvben is említett ténynek, hogy az 1873-as városegysítéskor, az arányosítás jegyében választották le az akkor messze legnépesebb Terézvárosról, a mai VI. kerületről a Király utcától délre eső részt, a mai VII. kerületet. Aki tud erről, az érti a VI. kerületi polgármester minapi fanyar reakcióját a VII. kerületből a terület egy részének kiválását kezdeményező megszólalására.

Ha én beleütköztem tévedésekbe, pontatlanságokba, féltő, hogy lokál-

patrióták, helytörténészek is találnak ilyesmit. Az Újpestről szóló részben például azt írják: a Népszigetet az Északi összekötő vasúti híd köti össze a szárazfölddel, holott a XIII. kerületnél, a tényeknek megfelelően azt olvashatjuk, a terület neve ugyan sziget, de valójában a feltöltések nyomán már jó ideje félsziget. Ennek megfelelően, erről már nem esik szó, autóval is be lehet ide hajtani, sőt délről, a Marina-part felé is van gyalogos összeköttetés. Vagy: a könyv úgy tudja, hogy a tízéves korában Angyalföldre került, sportriporterként ismert Szepesi György élete végéig itt élt. Szép legenda, de nem igaz, Szepesi évtizedekig, egészen haláláig a XII. kerületben, a Szépilona Kocsiszín közelében lakott.

A szerzők axiómának tekintik, hogy Budapest, miközben kerületekből áll, azért mégiscsak egy város. Olyannyira így van ez, hogy a jelek szerint feleslegesnek ítélték egy Budapest-térkép közlését, amelyen az olvasó amellest, hogy egyben is látná a várost, az egyes kerületekről szóló szövegeken túl, térben is könnyen elhelyezhetné az általa kevésbé ismert kerületeket, illetve azok egykor önálló részeit.

Fári Kata, Fürdős Zsanett, György-Urban Cintia, Nagy Zsófia, Nemes Nóra, Wágner Gábor: 23 – Nagy budapesti kerülethatározó. We Love Budapest. Inda Press. 768 oldal, 10 490 forint

Marx esete a felüljáróval

Magánközlemény, de szorosan a témához tartozik, hogy 1980–81 fordulóján szereztem a jogosítványomat. Nem sokkal korábban lett autóm, egy használt Zsiguli, amelyet aztán több is követett az elmúlt évtizedek során. A statisztikák szerint nem én vagyok az egyetlen, aki nem tudott ellenállni a saját kocsis varázsának. 1950-ben mindössze tizenháromezer személyautó üzemelt Magyarországon, mennyiségük 1960-ra megduplázódott, s a gyors növekedés folytatódott. 1970-re számuk megközelítette a kétszázötvenezeret, 1980-ra meghaladta az egymilliót. Korostályomnak még személyes emlékei

vannak abból az időből, amikor hiába volt az embernek pénze, két-három évet kellett várni a befizetett Ladára, Škodára vagy Trabántra.

Mindazonáltal a motorizációnak nálunk sem lehetett gátat vetni; a kollektív tulajdon eszméjének hegemóniájában sem szűnt meg a magánjárgány vonzereje. Közrejátszott ebben, hogy az autó nem kizárólag a tulajdonos és családja kényelmét szolgálta; haszonjárműként is szolgált, főleg vidéken; jövedelemkiegészítő, illetve gazdaságélénkítő szereppel bírt tehát. A trend így megállíthatatlannak bizonyult, a hetvenes évek derekától már évente